

ОПШТИ ПРОТОКОЛ ЗА ЗАШТИТУ ДЕЦЕ ОД НАСИЉА

1. УВОД

Сви облици насиља, злостављања, злоупотреба, занемаривања и експлоатације деце (у даљем тексту: насиље), којима се угрожавају или повређују физички, психички и морални интегритет личности детета, представљају повреду једног од основних права детета садржаних у Конвенцији Уједињених нација о правима детета, а то је право на живот, опстанак и развој.

Насиље над дететом представља грубо кршење права детета. Насиље изазива патњу детета, озбиљно угрожава развој, добробит, па и сам живот детета, а последице су често тешке и дуготрајне, могу се одразити и на одрасло доба, и на следеће генерације путем механизма тзв. међугенерациског преношења насиља.

Према Уставу Републике Србије, деца уживају људска права примерено свом узрасту и душевној зрелости; деца су заштићена од психичког, физичког, економског и сваког другог искоришћавања или злоупотребавања (члан 64. ст. 1. и 3.). Уставом је прописана посебна заштита породице, мајке, самохраног родитеља и детета (члан 66).

Право на заштиту од свих облика насиља представља основно право сваког детета, а утврђено је Конвенцијом о правима детета и низом међународних уговора у области заштите људских права које је Република Србија ратификовала.

Ратификовањем Конвенције о правима детета, која је ступила на снагу 2. новембра 1990. године, Република Србија је преузела обавезу да примењује мере за спречавање насиља над децом и да обезбеди заштиту детета од свих облика насиља у породици, установама, институцијама и широј друштвеној средини.

Одредбе Конвенције се односе на заштиту детета од:

- физичког и менталног насиља, злоупотребе и занемаривања (члан 19);
- економског искоришћавања и обављања сваког посла који би могао да буде опасан или штетан по здравље, физички, душевни, морални или друштвени развој детета (члан 32);
- свих облика сексуалног злостављања и искоришћавања (члан 34);
- отмице и трговине децом (члан 35);
- свих других облика искоришћавања, штетних по било који вид дететове добробити (члан 36);
- нехуманих и понижавајућих поступака и кажњавања (члан 37).

Конвенција такође одређује обавезу државе да обезбеди мере подршке за физички и психички опоравак детета – жртве насиља и социјалну реинтеграцију детета (члан 39).

Република Србија је потврдила и два додатна протокола која су донета уз Конвенцију о правима детета (2002): Факултативни протокол о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији и Факултативни протокол о учешћу деце у оружаним сукобима.

Поред Конвенције о правима детета и факултативних протокола, Општи протокол за заштиту деце од насиља (у даљем тексту: Општи протокол) узима у обзир и Опште коментаре бр. 12, бр. 14, бр. 21 и бр. 25, Комитета за права детета, као и принципе и стандарде прописане и другим међународним документима, као што су: Конвенција против тортуре и других сурових, нељудских и понижавајућих казни и поступака (1984); Конвенција против транснационалног организованог криминала (2000); Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, посебно женама и децом (2000); Конвенција о правима особа са инвалидитетом (2006); Конвенција о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања („Ланзарот конвенција”) Савета Европе (2007/2010); Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици („Истанбулска конвенција”, 2011); Конвенција Савета Европе о борби против трговине људима (2009); Конвенција о високотехнолошком криминалу („Будимпештанска конвенција”) Савета Европе (2001); Конвенција Међународне организације рада (МОП) број 138 (1973); Конвенција МОП број 182 о најгорим облицима дечјег рада (1999); Европска конвенција о вршењу дечјих права (1996, ступила на снагу 2000. године); ЕУ стратегија за права детета; ЕУ смернице за промоцију и заштиту права детета (2007); ЕУ агенда за права детета (2011).

Спречавање и сузбијање насиља над децом и заштита деце од насиља представљају један од приоритета националне политике Републике Србије.

Општи оквир политика везаних за децу у периоду од 2004. до 2015. био је дефинисан у Националном плану акције за децу. Као део овог плана, Влада Републике Србије, на седници одржаној 5. августа 2005. године усвојила је Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања са циљем да се обезбеди оквир за успостављање ефикасне, оперативне, међусекторске мреже за заштиту деце од злостављања, занемаривања, експлоатације и насиља. У складу са одредбама Општег протокола из 2005. године, министарства у чијем су делокругу послови из области породичноправне и социјалне заштите, правосуђа, унутрашњих послова, здравља, образовања и васпитања и инспекције рада, донели су посебне протоколе поступања којима су детаљније разрађени интерни поступци унутар сваког појединачног система и унутар појединачних установа у ситуацијама када постоји сумња да је неко дете доживело или је у ризику да доживи злостављање и занемаривање.

Влада Републике Србије је 2008. године донела Националну стратегију за превенцију и заштиту деце од насиља за период од 2009. до 2015. године, а током 2010. године и Акциони план за њено спровођење. У мају 2020. године усвојила је нову Стратегију за превенцију и заштиту деце од насиља за период од 2020. до 2023. године са акционим планом за 2020. и 2021. годину. Осим наведеног, донето је више стратешких докумената, која међу својим циљевима односно мерама садрже и оне који се односе на унапређење положаја деце: Стратегија превенције и заштите од дискриминације за период од 2014. до 2018. године (2013); Национална стратегија за младе за период од 2015. до 2025. године (2015); Стратегија о спречавању злоупотребе дрога од 2014. до 2021. године (2015); Стратегија за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016. до 2025. године (2016); Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији за период од 2020. до 2024. године (2020); Стратегија за спречавање и борбу против родно заснованог насиља према женама и насиља у породици за период од 2021. до 2025. године (2021); Национална стратегија за родну равноправност за период од 2021. до 2030. године (2021); Стратегија превенције и сузбијања трговине људима, посебно женама и децом и заштите жртава за период од 2017. до 2022. (2017); Стратегија развоја информационе безбедности у Републици Србији за период од 2017. до 2020. године (2017); Стратегија развоја система извршења кривичних санкција у Републици Србији до 2020. године (2013); Стратегија за борбу против високо-технолошког криминала за период од 2019. до 2023. године (2019); Национална стратегија за остваривање права жртава и сведока кривичних дела од 2020. до 2025. године (2020); Стратегија развоја информационог друштва у Републици Србији од 2017. до 2020. године (2017); Стратегија развоја информационе безбедности за период од 2017. до 2020. године (2017); Стратегија за развој дигиталних вештина у Републици Србији за период од 2020. до 2024. године (2020); Стратегија развоја информационог друштва и информационе безбедности у Републици Србији за период од 2021. до 2026. године (2021).

Паралелно са реформама у области политика, донети су, односно унапређени закони ради ефикаснијег решавања проблема насиља над децом: Породични закон (2005), Закон о социјалној заштити (2011), Закон о спречавању насиља у породици (2016), Закон о родној равноправности (2021), Кривични законик (2005), Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица (2005), Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима (2013), Закон о забрани дискриминације (2009), Закон о основама система образовања и васпитања (2017), Закон о младима (2011), Закон о спорту (2016), Закон о информационој безбедности (2016), Уредба о безбедности и заштити деце при коришћењу информационо-комуникационих технологија (2020), Уредба о утврђивању опасног рада за децу (2017), Закон о раду (2005), Закон о спречавању злостављања на раду (2010), Закон о здравственој заштити (2019) и други прописи.

2. КОРИШЋЕЊЕ И ЗНАЧЕЊЕ ПОЈМОВА

Поступак заштите детета од насиља захтева мултидисциплинарни и интерсекторски приступ. Од кључне је важности да сви учесници у том процесу имају заједничко схватање и јединствени став у односу на појаву насиља над дететом. Сагласност у односу на коришћење и значење појмова који се односе на насиље први је услов за успешност процеса заштите детета.

У Општем протоколу израз „насиље” означава „сваки облик физичког или менталног насиља, повређивања или злостављања, запостављања или немарног поступања, малтретирања или експлоатације, укључујући сексуално злостављање”, као што је наведено у члану 19. став 1. Конвенције о правима детета.

Полазећи од одредаба Конвенције о правима детета, Светска здравствена организација је израдила оперативну дефиницију насиља према којој „злоупотреба или злостављање детета обухвата све облике физичког и/или емоционалног злостављања, сексуалну злоупотребу, занемаривање или немаран поступак, као и комерцијалну или другу експлоатацију, што доводи до стварног или потенцијалног нарушавања здравља детета, његовог преживљавања, развоја или достојанства у оквиру односа који укључује одговорност, поверење или моћ” (СЗО, 1999). Ова дефиниција се користи у Светском извештају о насиљу и здрављу (2002), као и у Светском извештају о насиљу над децом Генералног секретара УН (2006), а прихваћена је у претходној и важећој Стратегији за превенцију и заштиту деце од насиља и Општем протоколу за заштиту деце од злостављања и занемаривања из 2005. године.

У Општем коментару бр. 13 Комитета за права детета: Право детета на слободу од свих облика насиља, истиче се да су потребне јасне оперативне правне дефиниције различитих облика насиља наведених у члану 19. Конвенције о правима детета, како би се забранили сви облици насиља у свим окружењима. Из тог разлога следе дефиниције различитих облика насиља које се користе у међународним документима и законима Републике Србије на којима се Општи протокол заснива.

Физичко насиље над дететом означава насиље које доводи до стварног или потенцијалног физичког повређивања услед неке интеракције или одсуства интеракције, које потпада под разуман оквир надзора родитеља, или особе која је на положају на коме има одговорност, моћ над дететом или његово поверење (СЗО, 1999). Обухвата широк дијапазон активности као што су ударање, пребијање, шутирање, чупање косе, грижење, гушење, наношење опекотина, тровање, дављење, везивање, присиљавање детета да за казну остане у положају који узрокује бол или је понижавајући, претња ножем или пиштољем и друго.

Телесно кажњавање детета означава насиље према детету у циљу исправљања или контроле понашања детета, односно било које кажњавање у којем се примењује физичка сила и које има за намеру да нанесе изванредан степен бола или неугодности, ма колико да је благ, што подразумева ударање деце („батине”, „шамарање”, „ударање по стражњици”) руком или неким средством – бичем, штапом, каишем, ципелом, варјачом, итд; али може такође да обухвата, на пример, шутирање, дрмусање или бацање детета, гребање, штипање, угризање, вучење за косу или ударање по ушима, примораване детета да буде у неугодном положају, наношење опекотина или примораване на насилно гутање (на пример, прање уста детета сапуном или примораване детета да гута љуте зачине).

Емоционално насиље над дететом је психолошко малтретирање, ментално злостављање, вербално злостављање и емотивно злостављање или занемаривање и оно може обухватати поступке којима се врши омаловажавање, оцрњивање, окривљавање без разлога, којима се прети, застрашује, ограничава кретање детета, врши дискриминација, исмејава или упражњавају други облици непријатељског или одбацујућег поступања са дететом, излагање збуњујућим или трауматским догађајима и околностима (нпр. породичном насиљу), коришћење детета за задовољавање психолошких потреба пружаоца неге, активно „поткупљивање” детета, као и пропуштање да се унапређује дететова социјална адаптација и интеграција (укључујући изолацију).

Сексуално насиље је укључивање детета у сексуалне активности које не разуме у потпуности и не може дати свој пристанак или за које дете није развојно припремљено, као и све сексуалне активности којима се крше закони и табуи у друштву. У Конвенцији Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања изричито се наводи да сексуално злостављање детета укључује и следеће видове намерног понашања, који треба да су криминализовани: а) бављење сексуалним активностима са дететом које није навршило правни узраст у коме су сексуалне активности допуштене; б) ступање у сексуалне активности са дететом када је при том примењена принуда, сила или претња; или, злоупотребљен признати положај поверења, ауторитета или утицаја над дететом, укључујући ту и положај у породици; или, злоупотребљена посебно осетљива ситуација у којој се дете налази, његов рањиви положај, првенствено због менталног или физичког хендикепа или зависности. У сексуално насиље спада и искоришћавање детета у проституцији и порнографији, које се описује у оквиру појма експлоатација детета.

Занемаривање и немарно поступање представља немар или пропуст родитеља, старатеља или другог пружаоца неге да обезбеди услове за развој детета у било којој или свим областима: здравља, васпитања и образовања, емоционалног развоја, исхране, смештаја и безбедних животних услова, а у оквиру разумно расположивих средстава породице или пружаоца неге, што нарушава или може са великом вероватноћом нарушити здравље детета или његов физички, ментални, духовни, морални или друштвени развој. Оно обухвата и пропуст у обављању правилног надзора и заштите детета од повређивања у мери у којој је то изводљиво (СЗО, 1999). Емоционално занемаривање обухвата и пропуст да се обезбеди развојно прикладна, подржавајућа средина, укључујући и доступност примарне фигуре привржености, тако да би дете могло развити стабилан и пун опсег

емоционалних и социјалних способности које одговарају његовом личном потенцијалу, а у складу са контекстом друштва у коме дете живи. Занемаривање може бити физичко, емоционално, медицинско и едукативно занемаривање или комбинација ових облика.

Експлоатација детета означава коришћење детета за рад или за друге активности, а у корист других особа. Ове активности нарушавају физичко или ментално здравље, образовање детета, његов морални, или социјални и емоционални развој (СЗО, 1999). Следећи поступци спадају у експлоатацију детета:

- **Трговина децом** односи се на ситуацију у којој се силом или претњом, довођењем у заблуду или одржавањем у заблуди, злоупотребом овлашћења, поверења, односа зависности, тешких прилика другог, задржавањем личних исправа или давањем или примањем новца или друге користи, врбује, превози, пребацује, предаје, продаје, купује, посредује у продаји, сакрива или држи лице млађе од 18 година, а у циљу експлоатације његовог рада, принудног рада, вршења кривичних дела, проституције или друге врсте сексуалне експлоатације, просјачења, употребе у порнографске сврхе, успостављања ропског или њему сличног односа, ради одузимања органа или дела тела или ради коришћења у оружаним сукобима.

- **Искоришћавање детета за просјачење** један је од најгорих облика дечјег рада и експлоатације детета, а може представљати и вид трговине дететом. Просјачење детета је низ активности којима дете тражи новац или друге материјалне вредности, бесповратно и без пружања противуслуге, изазивањем сажалења, а с обзиром на своје сиромаштво или позивајући се на здравствене, верске или друге разлоге. Ако је дете у пратњи родитеља или другог одраслог лица које проси, сматраће се да проси и када то не чини директно.

- **Искоришћавање детета за проституцију** представља навођење или врбовање детета да се проституише, приморавање детета на проституцију или остваривање зараде од неког другог вида искоришћавања детета у сексуалне сврхе.

- **Искоришћавање детета за порнографију** обухвата производњу, нуђење или стављање на располагање, дистрибуирање или пренос, прибављање, посредовање дечје порнографије или свесно прибављање могућности приступа помоћу информационе или комуникационе технологије дечјој порнографији. Сексуално насиље над дететом је и ангажовање детета за учешће, навођење или приморавање детета да учествује у порнографским представама, или остваривање зараде или неки други вид искоришћавања детета у такве сврхе, као и свесно присуствовање порнографским представама у којима учествују деца.

-

- **Злоупотреба дечјег рада** представља онај рад детета, који је ментално, психички, социјално и морално опасан и штетан за дете и који утиче на образовање детета тако што онемогућава дете да похађа школу, обавезује дете да напусти образовање пре времена, или

приморава дете да похађа школу под изузетно тешким условима, укључујући и најгоре облике дечијег рада према Конвенцији Међународне организације рада бр. 182.

- **Трговина дететом ради усвојења** препозната је као одузимање малолетног лица ради његовог усвојења противно важећим прописима, усвојење таквог лица или посредовање у таквом усвојењу, као и куповина, продаја, предаја, превоз, обезбеђење смештаја или прикривање.

- **Злоупотреба детета у медицинске или научне сврхе** је злоупотреба кроз укључивање детета у експерименте који могу бити штетни за развој детета, и укључивање детета у злоупотребу у трговини органима.

- **Социјална експлоатација детета** обухвата све форме злоупотребе детета у медијима, у рекламне сврхе, у кампањама политичких партија и сл.

Насиље у породици из перспективе детета, јесте сваки акт физичког, сексуалног, психичког или економског насиља учиниоца који живи или је живео са дететом у заједничком домаћинству, без обзира на породични статус детета над којим је извршено насиље (рођено у брачној или ванбрачној заједници, под родитељским старањем, под старатељством, усвојено дете, дете на хранитељству). Према Породичном закону насиље у породици је свако понашање којим један члан породице угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана породице, а нарочито: наношење или покушај наношења телесне повреде; изазивање страха претњом убиства или наношење телесне повреде члану породице или њему блиском лицу; присиљавање на сексуални однос; навођење на сексуални однос или сексуални однос са лицем које није навршило 14. годину живота или немоћним лицем; ограничавање слободе кретања или комуницирања са трећим лицем; вређање, као и свако друго дрско, безобзирно и злонамерно понашање (члан 197. Породичног закона).

Сведочење детета насиљу у породици означава специфичан вид менталног или емотивног насиља, било да дете директно посматра физичко, сексуално или психичко насиље према члану породице, или чује звуке, ударце, крике из непосредне близине, или зна да се насиље дешава или се може десити, односно накнадно види последице насиља према члану породице.

Насиље међу децом (вршњачко насиље) је намерно и свесно узнемиравање, малтретирање, застрашивање, наношење повреда другој особи - вршњаку. Најчешћи облици вршњачког насиља су: вербално злостављање; отимање и уништавање ствари; присиљавање и уцењивање других да раде оно што им је наређено; батине и физичко повређивање; новчано уцењивање; претње оружјем и сексуално насиље; социјална изолација детета; исмевање и вређање.

Дигитално насиље је сваки облик насиља који настаје употребом дигиталних технологија, са циљем да се дете узнемири, повреди, понизи (осрамоти), да осети страх и

несигурност, односно да се угрози његова психичка, морална и физичка безбедност.

Насиље над дететом у спортском контексту може се испољити кроз психолошко вређање и омаловажавање на основу пола, физичког изгледа или постигнућа (у спорту); сувишни притисак на дете које се бави спортом односно дете спортисту да постиже боље резултате; захтевање сексуалних односа као предуслова за одабир у тим или давање одређене привилегије; физичке повреде или деградирајуће сексуалне ритуале иницијације; режиме исхране који воде поремећајима исхране као што је анорексија или у друге здравствене проблеме; телесно кажњавање или друге форме физичког кажњавања као санкцију за лоша постигнућа; повреде кроз терање на високо ризичне активности у екстремним условима; допинг и коришћење супстанци за побољшање постигнућа; притисак саиграча на коришћење алкохола или дрога; коришћење додатних физичких вежби као казне; захтевање од детета да учествује на такмичењу без обзира на повреду; недозвољавање адекватног одмора.

Родно засновано насиље над децом је сваки чин насиља над дететом због рода, родног идентитета, пола, полних карактеристика или сексуалне оријентације, а може да укључи родне предрасуде и дискриминацију (сексизам), родно укалупљивање и сексуалну објектификацију, сексуално узнемиравање, насиље у (раним) партнерским везама, насиље због сексуалне оријентације, родног идентитета, полних карактеристика и друге форме физичког, сексуалног и психичког насиља заснованог на роду.

Дечји брак је облик насиља који представља грубо кршење права детета, посебно девојчица, угрожава психофизичко здравље девојчица и излаже их ризику од апатридије, насиља у породици, трговине људима. Дечји брак је ванбрачна заједница у којој је бар један од партнера дете, односно особа млађа од 18 година, а коју је дете засновало уз подстицање, омогућавање, навођење, уз принуду или стварањем услова од стране одраслих особа из његовог окружења. Дечји брак не подразумева формално склопљен брак, већ заједницу живота у којој се дете налази.

Институционално насиље представља насиље учињено од стране професионалаца у институцијама, а може да обухвати директно насиље према корисницима услуга, као и ставове и понашања која воде неосетљивом опхођењу, занемаривању потреба и ускраћивању помоћи, умањивању учињеног насиља или последица, окривљавању жртве, неделотворном, неефикасном и неповезаном поступању, која доприносе поновној виктимизацији корисника услуге, односно жртве насиља.

Тортура над дететом је сваки акт којим се детету намерно наносе бол или тешке физичке или менталне патње у циљу добијања од њега или неког трећег лица обавештења или признања или његовог кажњавања за дело које је то или неко треће лице извршило или за чије извршење је осумњичено, застрашивања тог лица или вршења притиска на њега или застрашивања или вршења притиска на неко треће лице или из било којег другог разлога заснованог на било ком облику дискриминације ако тај бол или те патње наноси службено лице или било које друго лице које делује у службеном својству или на његов подстицај

или са његовим изричитим или прећутним пристанком. Тај израз се не односи на бол или патње које су резултат искључиво законитих санкција, неодвојивих од тих санкција или које те санкције проузрокују.

Несталим дететом сматра се свако дете за које се не зна где се тренутно налази и чији је нестанак пријављен полицији.

Деца у покрету су деца избеглице, деца интерно расељена услед природних катастрофа или оружаних сукоба, деца тражиоци азила, деца мигранти у потрази за бољим условима живота, ирегуларни мигранти, деца жртве трговине људима, деца која су укључена у живот и рад на улици, деца повратници из процеса реадмисије.

3. ПРИНЦИПИ И ЦИЉЕВИ ОПШТЕГ ПРОТОКОЛА

3.1. Принципи

Општи протокол је заснован на основним принципима Конвенције о правима детета:

- 1) право детета на живот, опстанак и развој;
- 2) недискриминација;
- 3) најбољи интерес детета;
- 4) партиципација детета.

Право на живот, опстанак и развој детета у Општем протоколу подразумева право без чијег остваривања не би било могуће говорити ни о једном другом праву, а његово поштовање осигурава квалитет бриге о деци, њихове заштите, подстицања и унапређења развоја.

Недискриминација подразумева да се Општи протокол односи на сву децу, без дискриминације која се заснива на раси, боји коже, прецима, држављанству, националној припадности или етничком пореклу, језику, верским или политичким убеђењима, полу, полним карактеристикама, роду, родном идентитету, сексуалној оријентацији, рођењу, генетским особеностима, здравственом стању, инвалидитету, брачном и породичном статусу, осуђиваности, старосном добу, изгледу, имовном стању, чланству у политичким, синдикалним и другим организацијама, професији и другим обележјима друштвеног положаја, активностима, израженом мишљењу или уверењу дететових родитеља, односно старатеља и чланова породице детета, као и другим личним својствима детета и чланова породице детета.

Најбољи интерес детета је од превасходног значаја у свим активностима које се тичу дече, односно подразумева да интерес детета има предност над интересом родитеља, односно старатеља, установе, институције или заједнице, у ситуацијама када се ови интереси разликују од интереса детета.

Партиципација детета подразумева да дете има право да добије све потребне информације у прилагођеном облику и на прилагођен начин, право на слободно изражавање свога мишљења и право да се његово мишљење узме у обзир у свим стварима и поступцима који га се непосредно тичу, у зависности од узраста детета, сазнајних, емоционалних, социјалних способности.

Општи протокол се односи на сву децу чија је добробит угрожена, односно децу у непосредној или животној опасности, децу за коју је доказано или за коју се сумња да су жртве насиља и децу за коју се сматра да су у ризику од насиља, у свим ситуацијама, у породици (биолошкој, сродничкој, старатељској, хранитељској, усвојитељској) и ван породице.

3.2. Општи циљ

Општи циљ овог протокола је обезбеђивање системске континуиране превенције свих облика насиља над децом и осигурање ефикасних, интерсекторских мера заштите када постоји сумња или сазнање о насиљу које укључује децу.

3.3. Посебни циљеви

Посебни циљеви Општег протокола су:

- 1) унапређење компетенција стручњака који раде са децом, као и информисање шире јавности, укључујући и децу, о начину поступања у случају сумње да је дете жртва насиља или је у ризику од насиља;
- 2) унапређење оперативних процедура установљених овим протоколом, посебним протоколима и другим актима, које укључују и коришћење информационо-комуникационих технологија, које ће осигурати брз, координисан и делотворан поступак који штити дете од насиља и обезбеђује одговарајућу помоћ и подршку детету и члановима његове породице;
- 3) остваривање ефикасне међусекторске сарадње, тј. институционалних и организационих механизма превенције и заштите деце од насиља у свим областима функционисања државних институција, а нарочито у оквиру система бриге о породици и демографије, рада, запошљавања, борачких и социјалних питања, здравља, просвете, омладине и спорта, унутрашњих послова и правде.

Ради осигурања одрживог развоја система заштите деце од насиља, све установе, друге организације и друга правна лица која се баве питањима заштите права деце, укључујући и организације цивилног друштва, односно сви који на било који начин долазе у контакт са децом (нпр. школе глуме, спорта, језика, неформалне групе) и спроводе различите активности са децом, као и правна лица која обрађују или чувају податке о личности деце, у свом раду са децом и породицама придржавају се основних принципа и циљева Општег протокола.

4. ПОСЕБНИ ПРОТОКОЛИ

У складу са Општим протоколом за заштиту деце од злостављања и занемаривања који је Влада усвојила 2005 године, министарства у чијем су делокругу области породичноправне и социјалне заштите, правосуђа, унутрашњих послова, здравља, образовања и инспекције рада, донела су посебне протоколе поступања којима су детаљније уређени интерни поступци унутар сваког појединачног система и унутар појединачних установа у ситуацијама када постоји сумња да је неко дете доживело или је у ризику да доживи насиље.

Потребно је да надлежна министарства у оквиру система бриге о породици и демографије; образовања и васпитања; омладине и спорта; здравља; правде; унутрашњих послова и социјалне заштите усагласе процедуре у важећим посебним протоколима са процедуром заштите детета предвиђеном Општим протоколом, као и да остала надлежна министарства и други правни субјекти чија делатност подразумева рад са децом, укључујући јавни и пословни сектор, удружења, задужбине и фондације, донесу своје посебне протоколе у складу са Општим протоколом.

5. ПРОЦЕС ЗАШТИТЕ ДЕЦЕ

5.1. Улоге система укључених у процес заштите деце од насиља

У систему социјалне заштите центар за социјални рад (орган старатељства) има кључну улогу у заштити деце од насиља, спровођењу поступка процене, планирања и учешћа у примени мера и услуга социјалне заштите и породичноправне заштите из надлежности органа старатељства, покретању и учествовању у судским поступцима у складу са законом. Установе социјалне заштите и други пружаоци услуга социјалне заштите, као и заводи за васпитање деце и омладине, спроводе поступке у складу са прописима ради заштите деце од насиља и учествују у примени мера и услуга.

Систем здравствене заштите има кључну улогу у превенцији и раном откривању злостављања и занемаривања деце и документовању насиља, вршењу судско-медицинске експертизе у специјализованом третману детета и породице и у праћењу развоја детета.

Систем образовања и васпитања има значајну улогу у едукацији и информисању деце, односно ученика, родитеља/старатеља и свих запослених у систему о превенцији свих облика насиља над децом и стварању сигурног школског окружења. Систем образовања и васпитања има значајну улогу у предузимању интервентних мера у ситуацијама насиља које се догађају у школском окружењу, а у којима учествују деца, односно ученици. Такође, систем образовања и васпитања, у сарадњи са другим системима, а у складу са својим надлежностима, учествује у планирању и реализовању планова подршке и заштите за децу, односно ученика.

Полиција има кључну улогу у спровођењу мера неодложне интервенције чији је циљ хитно обезбеђивање физичке заштите детета и спречавање даљег вршења насиља над дететом.

Правосудни систем (судови и јавна тужилаштва) обезбеђује заштиту деце од насиља у грађанском, извршном, кривичном и прекршајном поступку, заштиту у складу са Законом о спречавању насиља у породици, као и заштиту у установама за извршење кривичних санкција.

Јединице локалне самоуправе креирају локалне политике превенције и заштите деце од насиља, обезбеђују финансирање и одрживост програма, мера и услуга превенције и заштите деце од насиља, подстичу и обезбеђују интерсекторску сарадњу у локалној заједници.

Организације цивилног друштва, спортска удружења, спортске организације и спортски клубови учествују у промовисању права детета на заштиту од насиља, информисању, превенцији и пружању подршке у унапређивању остваривања права детета на заштиту од насиља.

Медији информишу и едукују јавност о темама значајним за заштиту деце од насиља, користећи проверене информације и поштујући најбољи интерес детета, промовишу примере добре праксе у заштити деце од насиља и културу ненасиља.

5.2. Процес заштите деце од насиља

Заштита деце од насиља одвија се кроз организовану и координисану сарадњу, односно активности институција различитих система: бриге о породици и демографије; просвете; омладине и спорта; здравља; правде; унутрашњих послова; социјалне заштите - сваке од њих у оквиру својих надлежности, као и удружења (организације) цивилног друштва које се баве заштитом деце. Да би се постигла ефикасна заштита и унапређење добробити детета, потребна је добра сарадња и јасно дефинисане улоге у оквиру следећих корака:

- 1) препознавање насиља које може бити извршено над дететом;
- 2) пријављивање сумње на насиље над дететом;
- 3) поступање приликом заштите детета од насиља;
- 4) спровођење неодложне интервенције.

Улогу координатора у процесу заштите деце од насиља обављају центар за социјални рад (орган старатељства) и јавно тужилаштво, у складу са својим надлежностима. Центар за социјални рад (орган старатељства) координира процесом заштите деце од насиља, осим у случајевима спречавања насиља у породици или непосредне опасности од њега, када поступком координира јавни тужилац, односно Група за координацију и сарадњу, којом председава јавни тужилац.

5.2.1. Препознавање насиља

Све особе које су у непосредном контакту са децом учествују у откривању насиља над дететом, када посумњају на насиље, а посебно запослени у центрима за социјални рад (органима старатељства), установама социјалне заштите и код других пружалаца услуга социјалне заштите, здравственим и образовно-васпитним установама, породичним саветовалиштима или другим установама које се баве и у чијој надлежности су послови превенције и заштите деце од насиља.

Насиље над децом се најчешће открива на следеће начине:

а) препознавањем знакова повреда на откривеним деловима тела детета или понашања детета и чланова његове породице који указују на могућност да над дететом може бити или је извршено насиље. Приликом препознавања да ли се ради о насиљу, потребно је проверити и утврдити све чињенице и околности догађаја са елементима насиља у коме је учествовало дете;

б) поверавањем које може бити директно - од стране самог детета или индиректно - од стране других особа које имају сазнање или сумњу да је дете доживело насиље или да је изложено ризику од насиља (родитељ или други члан породице, комшије, вршњаци, наставници).

Здравствени радници, као и запослени у центрима за социјални рад (органима старатељства), установама социјалне заштите, другим установама и пружаоцима услуга, старатељи, хранитељи, учитељи, наставници и сви други који остварују блиски контакт са дететом и породицом и добро их познају, могу бити особа од поверења коју је дете или нека друга особа одабрала да би јој саопштила сазнање да је насиље извршено, као и своје страхове, тајне или сумње на насиље.

Особа којој се дете поверило у надлежном систему, активно се ангажује у покретању процеса заштите детета, тј. у пријављивању насиља или сумње на насиље над дететом центру за социјални рад (органу старатељства), а по потреби полицији и јавном тужилаштву, и пружа детету континуирану подршку у циљу обезбеђења сигурности и охрабрења детета.

Непосредно по појави сумње односно уочавања показатеља који указују на могућност да је над дететом извршено или може бити извршено насиље, стручни радник по потреби врши консултације унутар службе са својим колегама обученим за рад на заштити деце од насиља.

У случају потребе могу се извршити консултације са другим службама за које се зна или претпоставља да имају сазнања о детету и породици (образовне или друге здравствене установе, центар за социјални рад и др.). Циљ ових консултација је да се прикупе додатни подаци о детету и породици, да се заједнички процени ризик од насиља и заједнички планирају активности на заштити детета од насиља.

Процес консултација не сме да успори или одложи хитно збрињавање повреда и болести детета или предузимање мера хитне заштите детета, уколико је такав поступак индикован.

Прикупљање и евидентирање података који се односе на идентитет детета, његових пратилаца (нпр. малолетног мигранта у пратњи одрасле особе), наводног учиниоца насиља, као и описивање стања детета, евентуалних повреда, фотографисање особа, места и повреда, бележење изјава детета или његових пратилаца о околностима насиља су од великог значаја за процес заштите детета. Та документација може бити поуздан извор информација и доказ о насиљу у даљем поступку заштите детета.

Сви правни субјекти који обрађују или чувају податке о личности деце, обезбеђују адекватну заштиту тих података, као и њихово коришћење у складу са законом и основним принципима наведеним у Општем протоколу. Ово се нарочито односи на објављивање података о личности деце у медијима.

5.2.2. Пријављивање сумње на насиље над дететом

Законско право и дужност свих дечјих, здравствених и установа система образовања и васпитања, установа социјалне заштите и других пружалаца услуга социјалне заштите, полиције, правосудних и других државних органа, других организација, удружења и грађана, јесте да јавног тужиоца или центар за социјални рад (орган старатељства) упознају са информацијама које указују на сумњу на насиље или да је извршено насиље над дететом, односно са разлозима за заштиту детета.

Центар за социјални рад (орган старатељства) прикупља релевантне информације у вези са насиљем над дететом и предузима мере, у оквиру своје надлежности.

Представници свих државних и других органа, организација и установа:

1) учествују у поступку заштите детета у складу са својим надлежностима, укључујући и одазивање на позиве других органа и организација, учествовање на састанцима на којима се разматра ситуација у вези са дететом и доносе одлуке о мерама заштите и услугама које ће се пружити детету и породици;

2) по потреби учествују и у спровођењу плана заштите, односно пружању услуга, пре, у току и након окончања поступка заштите и подршке детету.

Ако је насиље над дететом извршено у оквиру породице или постоји сазнање о непосредној опасности од насиља у породици над дететом, сви државни и други органи, организације и установе који располажу таквим информацијама, одмах обавештавају полицију или јавно тужилаштво.

Нестанак детета пријављује се полицији, као и путем посебног система ширења и објављивања информација јавности у специфичним случајевима нестале деце.

Ако су живот, здравље и телесни интегритет детета непосредно угрожени или постоји опасност да услед непредузимања хитних мера заштите могу бити угрожени, центар за социјални рад (орган старатељства), јавно тужилаштво и сва друга правна и физичка лица о томе одмах обавештавају полицију ради спречавања даљег вршења насиља над дететом и хитног обезбеђивања помоћи, подршке и заштите детета. У осталим случајевима обавештава се центар за социјални рад (орган старатељства).

У случајевима сумње на трговину дететом, осим центра за социјални рад (органа старатељства), одмах се обавештава и Центар за заштиту жртава тровине људима, који врши идентификацију и утврђивање статуса жртаве.

Када постоји сумња да је дете жртва злоупотребе дечјег рада, поред пријављивања надлежном центру за социјални рад (органу старатељства), случај се пријављује и Инспекцији рада, ради вршења инспекцијског надзора. Уколико Инспекција рада и центар за социјални рад дођу до сазнања да је дете изложено најгорим облицима дечијег рада, односно када постоји сумња на кривично дело случај пријављује јавном тужилаштву или полицији.

Обавеза пријављивања кривичних дела која се гоне по службеној дужности, прописана је законом којим се уређује кривични поступак, а обавеза пријављивања насиља у породици или непосредне опасности од њега, законом којим се уређује спречавање насиља у породици. Прекршаји против јавног реда и мира са елементима насиља и експлоатације пријављују се надлежном прекршајном суду у складу са законом којим се уређује прекршајни поступак.

Након откривања насиља над дететом, у консултацијама стручњака одлучује се о даљим активностима, које могу бити:

1) подношење кривичне пријаве у хитном поступку, надлежној полицијској управи/станици или надлежном јавном тужилаштву, код сумње на насиље у породици или непосредне опасности од њега, као и у свим случајевима када су непосредно угрожени или могу бити непосредно угрожени телесни интегритет, живот и здравље детета, када се пријава за насиље осим полицији/тужилаштву, може поднети и надлежном центру за социјални рад (органу старатељства);

2) подношење кривичне пријаве у редовном поступку, надлежном јавном тужилаштву, када постоје основи сумње да је над дететом или на штету детета извршено кривично дело за које се гони по службеној дужности, по чијем налогу, односно захтеву даље поступа полиција, државни и други органи, правна лица и грађани.

Пријава се може поднети писмено, усмено или на други начин јавном тужилаштву у складу са законом којим се уређује кривични поступак, а полицији или јавном тужилаштву у складу са законом којим се уређује спречавање насиља у породици. Државни орган или установа која је поднела пријаву јавном тужилаштву или полицији, копију пријаве може доставити и центру за социјални рад.

5.2.3. Поступање приликом заштите детета од насиља

Надлежно министарство у области бриге о породици и демографије; образовања и васпитања; омладине и спорта; здравља; правде; унутрашњих послова; социјалне заштите; културе; туризма и угоститељства; саобраћаја и други правни субјекат чија делатност подразумева рад са децом, укључујући јавни и пословни сектор, удружење, задужбина и фондација - у случају сазнања да детету прети непосредна опасност од насиља, или да постоји насиље над дететом:

- 1) врши проверу сазнања;
- 2) поднеси пријаву у складу са прописима и овом протоколом, односно иницира поступак заштите;
- 3) одмах реагује у складу са релевантним прописима и стандардима.

Конференција случаја (састанак поводом рада на случају) по правилу се организује и води у центру за социјални рад (органу старатељства), у ситуацијама када је потребно обезбедити мултидисциплинарни и интерресорски приступ правосудних, социјалних, здравствених и образовних и других служби и институција, ради заштите детета од насиља. Конференцију случаја могу да иницирају представници различитих система.

5.2.4. Неодложна интервенција

Центар за социјални рад (орган старатељства), на основу утврђених чињеница и околности које се узимају у обзир при одређивању приоритета поступања и процене ризика, непосредно и у сарадњи са другим службама и органима у локалној заједници реализује неодложну интервенцију, када је потребно заштити дете и предузети мере за хитно осигурање безбедности, здравствене заштите и егзистенцијалних услова за дете, односно када постоје оправдани разлози да би непредузимањем хитних мера и услуга из надлежности центра за социјални рад дошло до угрожавања телесног интегритета, живота и здравља односно развоја детета коме је потребна заштита.

Неодложну интервенцију центар за социјални рад реализује одмах или најкасније у року од 24 часа од момента сазнања за случај, односно од провере прихватљивости пријаве извршене у оквиру пријемне процене, у сарадњи са представницима надлежних органа и организација на подручју где се насиље догодило или постоји опасност да ће се догодити.

О догађају са елементом насиља у коме су непосредно угрожени живот, здравље и телесни интегритет детета одмах се обавештава полиција која по хитном поступку

предузима све потребне мере и радње у циљу спречавања, односно заустављања даљег вршењења насилног понашања, проналажења, хапшња и привођења учиниоца насиља и пружања помоћи центру за социјални рад (органу старатељства), у предузимању даљих мера у осигурању безбедности детета.

О предузетим мерама и радњама полиција одмах, а најкасније у року од 24 часа обавештава надлежног јавног тужиоца (са сертификоатом којим се гарантује да је стекао посебна знања у области права детета и кривичноправној заштити малолетних лица), по чијем налогу даље поступа. У току неодложне интервенције, у процес заштите детета, осим полиције, центра за социјални рад (органа старатељства) и јавног тужилаштва укључују се здравствене и образовно-васпитне установе, као и други надлежни органи и организације.

5.3. Унапређење компетенција и размена информација

Запослени у министарствима у чијем су делокругу области бриге о породици и демографије; образовања и васпитања; омладине и спорта; здравља; правде; унутрашњих послова; социјалне заштите; културе; туризма и угоститељства; саобраћаја и другим правним субјектима чија делатност подразумева рад са децом, укључујући јавни и пословни сектор, удружења, задужбине и фондације - похађају обуке ради унапређења стручних компетенција у области превенције и заштите деце од насиља, по програмима у оквиру својих система.

Ради унапређења сарадње, праћења појаве, контроле поступања у случајевима насиља над децом и извештавања, користи се софтверско решење (платформа), што ће се уредити посебним актом.

Обрада података о личности вршиће се у складу са законом којим се уређује обрада података о личности.

6. ЗАВРШНЕ ОДРЕДБЕ

Министарства у чијем су делокругу области бриге о породици и демографије; образовања и васпитања; омладине и спорта; здравља; правде; унутрашњих послова; социјалне заштите; културе; трговине, туризма и телекомуникација; саобраћаја, у циљу остваривања ефикасне међусекторске и унутарсекторске сарадње ће:

- 1) посебним протоколима детаљније разрадити поступке у оквиру својих надлежности, а у складу са принципима и циљевима Општег протокола и обезбедити да се међусобно повратно информишу о исходу поступања након пријаве насиља;
- 2) у оквиру своје надлежности, препоручити установама и другим организацијама да детаљније разраде сопствено поступање ради ефикасније заштите деце од насиља;
- 3) подстицати систематско обучавање за примену Општег протокола;

4) подстцати закључење споразума о сарадњи на локалном нивоу између установа и других организација чија је сарадња неопходна за ефикасно остваривање и спровођење заштите деце од насиља;

5) спроводити анализе и истраживања у области превенције и заштите деце од насиља и дати препоруке за унапређење рада;

6) упознавати децу и младе са циљевима и смерницама Општег и посебних протокола.

Другим правним субјектима чија делатност подразумева рад са децом, укључујући јавни и пословни сектор, удружења, задужбине и фондације препоручује се да, у циљу унапређења системских и институционалних одговора на насиље према деци, донесу посебне протоколе у оквиру својих надлежности, у складу са принципима и циљевима Општег протокола.

Државни органи задужени за примену посебних протокола за заштиту деце од насиља достављају податке о испуњености циљева Општег протокола министарству у чијем је делокругу област бриге о породици и демографије, које их обједињује у извештај и доставља Савету за права детета најмање једном годишње.

Савет за права детета, оцењује, даје предлоге мера за решавање уочених проблема и у складу са утврђеним чињеницама током праћења и извештавања, може да предложи Влади измене и допуне Општег протокола.